

УДК 658.15

Єрмак С. О.,
канд. екон. наук,
доцент

Донецький національний університет економіки і торгівлі імені
Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна,
e-mail: ermak@donnuet.edu.ua,

Запорожець Ю. В.,
студентка

e-mail: jy lua987@gmail.com

НЕМАТЕРІАЛЬНІ АКТИВИ ЯК ОСНОВА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВ

UDK 658.15

Yermak S. O.,
PhD in Economic sciences,
Associate Professor

Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky,
Kryvyi Rih, Ukraine
e-mail: ermak@donnuet.edu.ua,

Zaporozhets Yu. V.,
Student

e-mail: jy lua987@gmail.com

INTANGIBLE ASSETS AS THE BASIS OF COMPETITIVENESS OF CURRENT ENTERPRISES

***Мета.** Метою статті є дослідження сутності нематеріальних активів та їх ролі у підвищенні конкурентоспроможності підприємства.*

***Методи.** В процесі дослідження використано методи теоретичного узагальнення і систематизації, порівняння і структурного аналізу при дослідженні підприємств-лідерів по вартості нематеріальних активів, а також методи групування, аналізу і синтезу.*

***Результати.** У статті проаналізовано сутність нематеріальних активів, порівняно специфіку використання нематеріальних активів вітчизняних та зарубіжних підприємств. Проаналізовано динаміку обсягів капітальних інвестицій в нематеріальні активи на вітчизняних підприємствах в цілому та за їх видами за 2010–2017 роки. Проаналізовано структуру активів зарубіжних компаній, виявлено лідерів по вартості НМА. Досліджено роль НМА у забезпеченні конкурентоспроможності підприємств. Запропоновано шляхи вирішення проблем відсутності державного регулювання використання нематеріальних активів на підприємствах та розуміння їх ролі в цілому.*

***Ключові слова:** нематеріальні активи, матеріальні активи, підприємство, інтелектуальна власність, конкурентоспроможність, інвестиції.*

Постановка проблеми. Сьогодні, як ніколи раніше, ключовим фактором успіху в бізнесі є нематеріальні (невідчутні) активи. Саме в них містяться ідеї ведення бізнесу, ідеї пропонованого продукту, технології організації виробництва і управління підприємством. Вони є основою стійкості і конкурентоспроможності створюваного або діючого бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання використання нематеріальних ресурсів у діяльності підприємства розглядали такі вчені, як Є. Абрамов, В. Базилевич, Д. Гелбрейт, Б. Лев, О. Літвінов, М. Мелоун, С. Покропивний, Д. Хітчер, А. Чухно, Л. Шваб та інші. Питання важливості використання нематеріальних ресурсів у діяльності підприємства залишається актуальним і на сьогоднішній день та потребує подальшого дослідження. Не зважаючи на значну кількість досліджень зарубіжних та вітчизняних вчених, недостатньо висвітлено економічну сутність нематеріальних активів (патентування, ліцензування, реєстрацію торгової марки), відсутня методика обліку окремих операцій з нематеріальними активами та їх аналіз.

Метою статті є дослідження сутності нематеріальних активів та їх ролі у підвищенні конкурентоспроможності підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна наука стверджує, що будь-який предмет, матеріальний або нематеріальний, який представляє цінність для свого власника та потенційно являється активом. Матеріальні активи включають в себе землю, будівлі або споруди, машини та обладнання, арматуру і пристосування, товарні запаси, інвестиції, дебіторську заборгованість і готівку; до нематеріальних активів належать «гудвіл», патенти, авторські права та торгові марки. Фахівці переконують, що в активи повинна включатися тільки така власність, вартість якої може бути встановлена, наприклад майно, кошти та боргові вимоги, які належать підприємству, фірмі, компанії. У словнику банківських і фінансових термінів визначено, що активами є: оборотний капітал (готівка, інвестиції, дебіторська заборгованість, сировина, напівфабрикати), основний капітал (нерухомість, машини, верстати, обладнання), відстрочені платежі (негосподарські ресурси, наприклад, витрати по влаштуванню), нематеріальні активи (патенти, ділова репутація компанії, торгова марка, авторські права) [3].

Відповідно до П(С)БО 8 нематеріальний актив визначається як немонетарний актив, який не має матеріальної форми, може бути ідентифікований (відокремлений від підприємства) і знаходиться на підприємстві у цілях використання протягом періоду більше як одного року (або одного операційного циклу, якщо він перевищує один рік) для виробництва, торгівлі, в адміністративних цілях або надання в оренду іншим особам [5].

Нематеріальні активи (НМА) на підприємстві регулюються Податковим кодексом [8]. Згідно ст.14.1.120 нематеріальні активи — це право власності на результати інтелектуальної діяльності, у тому числі промислової власності, а також інші права, визнані об'єктом права власності (інтелектуальної власності), право користування майном та майновими правами платника податку в установленому законодавством порядку, у тому числі набуті в установленому законодавством порядку права користування природними ресурсами, майном і майновими правами.

Таким чином, до нематеріальних ресурсів належать ті, що не мають під собою матеріальної основи, але здатні приносити прибутки або користь підприємству досить тривалий час.

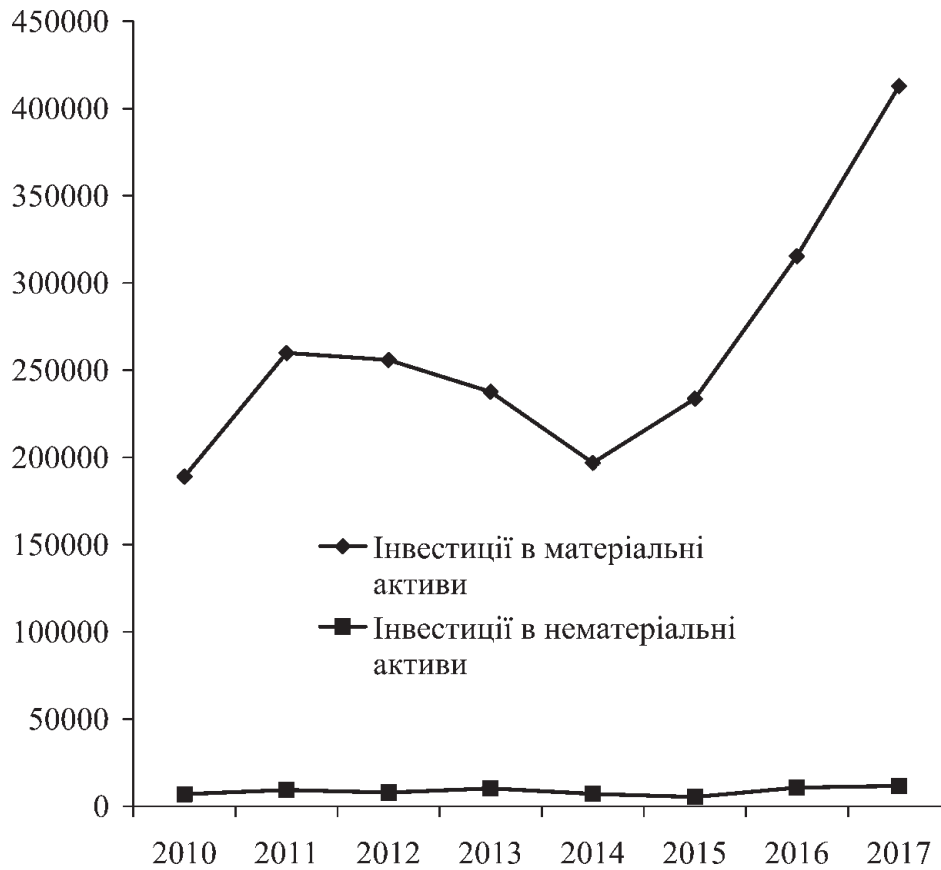
Специфікою нематеріальних активів в Україні є те, що довгий час вони перебували без уваги, а об'єкти інтелектуальної власності були незатребуваними. І на сьогоднішній день оцінка нематеріальних активів і об'єктів інтелектуальної власності не є провідною, підприємства в основному звітують про нематеріальні активи додатком до «Балансу» формою № 5, яка вказує про наявність кількості та строки використання патентів та ліцензій. Хоча з кожним роком інтерес власників і акціонерів до реальної ринкової вартості таких активів, що мають пряме відношення до підвищення капіталізації підприємств, зростає [2, С. 32; 75–86].

Не зважаючи на зростання інтересу до НМА, аналіз статистичної інформації за останні роки показує, що інвестиції в нематеріальні активи в Україні займають незначну частку в загальному обсязі інвестицій (рис. 1).

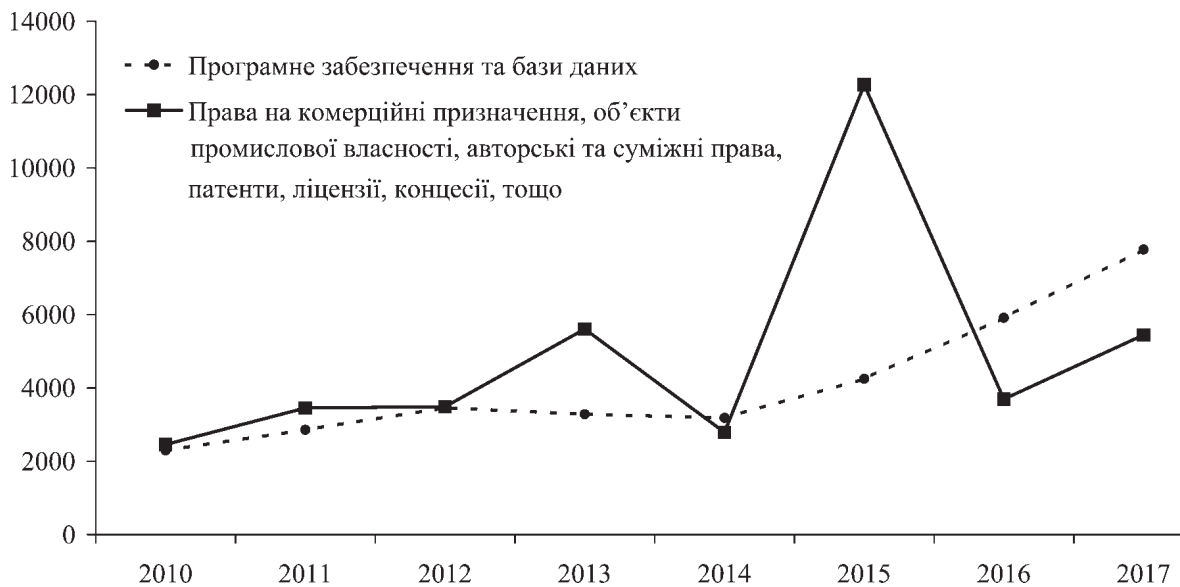
Графіки, наведені на рисунку 1, демонструють, що інвестиції в матеріальні активи в Україні займають важливе місце в діяльності підприємств. З 2011 року спостерігається значний спад, а вже з 2014 року капітальні інвестиції стрімко зростають, так до 2017 року вони збільшилися більш, ніж у 2 рази. А от інвестиції в нематеріальні активи навпаки досить незначні. Їх частка коливається в межах 12 млн. грн. У 2015 році був найбільший спад капітальних вкладень, сума становила 5389,1 млн. грн. У 2017 році сума капітальних інвестицій становила 11733,5 млн. грн, що є найвищим показником за останні 8 років.

Відповідно частка нематеріальних активів у структурі майна підприємств складає менше 10 %. Це свідчить про те, що керівництво підприємств й досі не розглядає нематеріальні активи, як потенційне джерело конкурентних переваг [6].

Аналіз капітальних інвестицій в окремі види нематеріальних активів (рис. 2) показав, що капітальні інвестиції у права на комерційні призначення, об'єкти промислової власності, авторські та суміжні права, патенти, ліцензії, концесії, тощо з 2010 року коливаються. У 2015 році вкладення стрімко зросли з 2789,3 млн. грн до 12267,8 млн. грн

Рисунок 1 — Динаміка капітальних інвестицій за 2010–2017 роки (розроблено авторами на основі [7])

Рисунок 2 — Динаміка капітальних інвестицій в НМА за їх видами (розроблено авторами на основі [7])

й так же стрімко скоротились до 3696,9 млн. грн у 2016 році. У 2017 році ситуація дещо покращилась — вкладення зросли на 47,33 %.

Динаміка капітальних інвестицій у програмне забезпечення та бази даних позитивна. Лише у 2013–2014 роках був спад, а вже з 2014 року до 2017 року вкладення зросли більше, ніж у 2 рази. Тож з діаграми, наведеної на рис. 2, можна зробити висновок, що інтерес до нематеріальних активів на вітчизняних підприємствах дійсно зростає.

Аналіз досвіду провідних зарубіжних компаній дозволяє зробити висновок про те, що використання більшою мірою матеріальних активів на підприємстві вже давно перестало бути нормою. В даний час лідерами є підприємства, чії активи складаються зі знань, технологій, торгових марок, клієнтської бази, виняткових прав і т. п. До того ж, сьогодні неможливо уявити працююче підприємство, яке не використовує web-сайти, інформаційні та електронні технології. Слід зазначити, що нематеріальні активи можуть коштувати набагато більше, ніж, наприклад, нерухомість, так як вони не мають фізичного зносу і їх можна використовувати нескінченно довго.

Результати дослідження Global Intangible Finance Tracker 2017 року показали, що глобальна вартість нематеріальних активів продовжує неухильно збільшуватися — з 19,8 трлн дол. США у 2001 році до 47,6 трлн дол. США у 2016 році [4]. За оцінками експертів [9], у передових західних компаніях тільки 30 % власності припадають на відчутні (матеріальні) активи. Так, наприклад, в бухгалтерському обліку шведської фірми «Scandia FSA» відображено не більше 15 % від її ринкової вартості, а з погляду матеріальних активів така компанія, як «Visa International» взагалі не існує, хоча і здійснює операції по всьому світу на суму близько 300 млрд дол. щорічно [1].

Серед десяти провідних світових компаній з найбільшою вартістю нематеріальних активів присутні найбільші технологічні і телекомунікаційні гіганти — Apple (вартість нематеріальних активів — 455 млрд. дол США), Microsoft (442 млрд. дол США) і Amazon (410 млрд. дол США) (табл. 1). Велика частина нематеріальних активів цих компаній включає патенти, контакти з клієнтами і бренди, які, як правило, не відображається у фінансовій звітності і враховуються тільки під час операцій з продажу організацій [4].

Таблиця 1 — Лідери по вартості нематеріальних активів
(розроблено авторами на основі [4])

№	Компанія	Сектор	Загальна вартість НМА, млрд. дол США	Частка НМА у вартості підприємства, %
1	APPLE INC	Комп'ютери	455	62
2	MICROSOFT CORP	Програмне забезпечення	442	88
3	AMAZO. COM INC	Інтернет	410	95
4	FACEBOOK INC-A	Інтернет	344	84
5	JOHNSON&JOHNSON	Фармацевтика	294	89
6	GENERAL ELECTRIC CO	Змішане виробництво	272	72
7	NESTLE SA-REG	Їжа	224	89
8	PHILIP MORRIS INTERNATIONAL	Сільське господарство	199	98
9	COCA-COLA CO/THE	Напої	184	88
10	WALT DISNEY CO/THE	Медіа	171	85
11	WAL-MART STORES INC	Роздрібна торгівля	164	62
12	SAP SE	Програмне забезпечення	120	98
13	MASTERCARD INC-A	Багатопрфільний фінансовий сервіс	118	95
14	BOEING CO/ THE	Аерокосмічний/оборона	116	106
15	MCDONALD'S CORP	Роздрібна торгівля	113	85

Отже, з табл. 1 видно, що доля НМА в провідних компаніях світу займає левову частку в загальній сумі активів підприємства. Це свідчить про стрімкий розвиток цих компаній, що дозволяє збільшити прибуток в декілька разів.

Висновки. Отже, нематеріальні активи займають провідне місце в діяльності підприємств. На сьогоднішній день успішне ведення бізнесу неможливе без невідчутних активів, їх роль постійно зростає, що можна побачити з результатів діяльності зарубіжних

компаній. Нажаль в Україні дуже низький відсоток використання нематеріальних активів, через відсутність відповідної законодавчої бази та розуміння ролі НМА в цілому.

Можна запропонувати такі шляхи вирішення даної проблеми:

— врегулювання законодавчої бази. Органам державної влади необхідно дослідити зарубіжний досвід ведення бізнесу та особливості державного регулювання використання НМА на підприємствах й відштовхуючись від отриманих даних запровадити нормативні документи;

— для більш ефективного впровадження нематеріальних активів на вітчизняних підприємствах необхідно дослідити економічну сутність нематеріальних активів (патентування, ліцензування, реєстрацію торгової марки) та створити необхідні рекомендації;

— стимулювання науковців до розгляду НМА та їх аналізу у своїх наукових працях.

— створення необхідну методичку обліку окремих операцій з нематеріальними активами на основі їх аналізу.

Список літератури / References

1. Blair, M. M. (1995). *Ownership and Control: Rethinking Corporate Governance for the Twenty First Century*, Brookings Institution Press, Washington DC 1995, 19 p.

2. Клименко, А. Нематериальные активы: от потребления до ликвидации / А. Клименко. — Х. : Фактор, 2005. — 320 с.

Klimentko, A. (2005). *Nematerialnyie aktivyi: ot potrebleniya do likvidatsii* [Intangible assets: from consumption to liquidation]. Kharkiv, Faktor Publ., 320 p. (in Russ.)

3. Толковый словарь банковских и финансовых терминов [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.marketprofit.ru/book/export/html/445>.

Tolkoviy slovar bankovskih i finansovyih terminov [Glossary of banking and financial terms]. Available at : <http://www.marketprofit.ru/book/export/html/445> (in Russ.)

4. Цена нематериальных активов в 2017 году [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://reputationcapital.blog/2017/07/cena-nematerialnyh-aktivov-v-2017-godu>.

Tsena nematerialnyih aktivov v 2017 godu [The price of intangible assets in 2017]. Available at : <http://reputationcapital.blog/2017/07/cena-nematerialnyh-aktivov-v-2017-godu> (in Russ.)

5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи», затв. наказом Міністерства фінансів України від 18.10.99 р. № 242 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://proaudit.com.ua/standart/p-s-bo-8-nemater-aln-aktivi.phtml>

Ministry of Finance of Ukraine (1999). *Accounting Standard 8 «Intangible Assets»*. Available at : <http://proaudit.com.ua/standart/p-s-bo-8-nemater-aln-aktivi.phtml>.

6. Гребешкова О. М. Стратегічна діагностика активів підприємства: постановка проблеми / О. М. Гребешкова, І. О. Федорцова // Сіверянський літопис : Всеукраїнський науковий журнал. — 2007. — № 6. — С. 196–203.

Hrebeshkova O. M., Fedortsova I. O. (2007). *Stratehichna diahnostyka aktyviv pidpriemstva: postanovka problemy* [Strategic diagnostics of company assets: problem statement]. *Siverianskyi litopys* [Siversian chronicle], no. 6, pp. 196–203.

7. Капітальні інвестиції за видами активів. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

State Statistics Service of Ukraine (2018). *Kapitalni investytsii za vydamy aktyviv* [Capital investment by type of assets]. Available at : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

8. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://kodeksy.com.ua/podatkovij_kodeks_ukraini/statja-14.htm.

Tax Code of Ukraine (2010). Available at : http://kodeksy.com.ua/podatkovij_kodeks_ukraini/statja-14.htm.

9. Пузыня Н. Ю. Оценка интеллектуальной собственности и нематериальных активов. — СПб. : Питер, 2005. — 352 с.

Puzyryna N. Yu. (2005). *Otsenka intellektualnoy sobstvennosti i nematerialnyih aktivov* [Evaluation of intellectual property and intangible assets]. St. Petersburg, Piter, 352 p. (in Russ.)

Цель. Целью статьи является исследование сущности нематериальных активов и их роли в повышении конкурентоспособности предприятия.

Методы. В процессе исследования использованы методы теоретического обобщения и систематизации, сравнения и структурного анализа при исследовании предприятий-лидеров по стоимости нематериальных активов, а также методы группировки, анализа и синтеза.

Результаты. В статье проанализированы сущность нематериальных активов, проведено сравнение специфики использования нематериальных активов отечественными и зарубежными предприятиями. Проанализирована динамика объемов капитальных инвестиций в нематериальные активы на отечественных предприятиях в целом и по их видам за 2010–2017 годы. Проанализирована структура активов зарубежных компаний, выявлено лидеров по стоимости НМА. Исследована роль НМА в обеспечении конкурентоспособности предприятий. Предложены пути решения проблем отсутствия государственного регулирования использования нематериальных активов на предприятиях и понимание их роли в целом.

Ключевые слова: нематериальные активы, материальные активы, предприятие, интеллектуальная собственность, конкурентоспособность, инвестиции.

Objective. The purpose of the research is to study the essence of intangible assets and their role in enhancing the competitiveness of an enterprise.

Methods. The methodological basis of the research is theoretical generalization methods and systematization; comparison and structural analysis were used in the study of enterprises-leaders in the value of intangible assets, as well as methods of grouping, analysis and synthesis.

Results. The essence of intangible assets has been revealed; a comparison is made between the specifics of the use of intangible assets (IA) by domestic and foreign enterprises. The role of IA in ensuring the competitiveness of enterprises is researched. The analysis of experience of leading foreign companies has shown that the use of more tangible assets in the enterprise has long ceased to be the norm. At present, the leaders are enterprises whose assets consist of knowledge, technologies, trademarks, customer base, exclusive rights, etc. The dynamics of capital investments in IA at domestic enterprises as a whole and by their types for 2010–2017 are analyzed. Investments in tangible assets in Ukraine occupy an important place in the activity of enterprises. Since 2011, there has been a significant downturn, and since 2014, capital investment has grown rapidly, so by 2017 they have increased more than 2 times. But the investment in intangible assets, by contrast, is rather small. Their share varies within 12 million UAH. In 2015, the largest drop in capital investments was, the sum amounted to 5389.1 million UAH. In 2017, the amount of capital investment amounted to 11733.5 million UAH, which is the highest indicator over the past 8 years. The structure of foreign companies' assets has been analyzed, leaders have identified the value of IA. The share of intangible assets in the structure of property of foreign enterprises is more than 70 %, and at domestic enterprises — less than 10 %. The ways of solving the problems of the lack of state regulation using of intangible assets at enterprises and understanding of their role in general are suggested.

Keywords: intangible assets, tangible assets, enterprise, intellectual property, competitiveness, investments.

Надійшла до редакції 16.04.2018